

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΙΑΣ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΣΠΑΘΑΚΗ

Ἀριστείδης Σπαθάκης

ΟΙ Ἕλληνες, κατοικοῦντες χώραν, διακρινομένῃν κατὰ τὴν διαύγειαν τοῦ ὀρίζοντος, τὸ ἀνέφελον τοῦ οὐρανοῦ, τὴν καθαριότητα τῆς ἀτμοσφαίρας, τὴν εὐκρασίαν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ ἐδάφους, περιλαμβάνοντες ποῦ μὲν χαριστάτας κοιλάδας, ποῦ δὲ σύσκια καὶ ὀρνιθοτρόφα δάση, ποῦ δὲ νήσους τερπνοτάτας, ποῦ δὲ ὠραίους θαλασσίους κόλπους καὶ ποταμούς ἀργυροδίνας, δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἀναίσθητοι εἰς

τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦς, καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν διηνεκῶς προσβάλλοντος φυσικοῦ κάλλους. Ἡ συχνὴ θέα τῶν ἀνθηφόρων λειμῶνων, τῆς γαληνίου ἢ κυματιζούσης θαλάσσης, τῶν ἠσύχως ἢ ὀρμητικῶς ρεόντων ποταμῶν, τῶν ὑψικόμενων ὄρεων, τοῦ μεγαλοπρεπῶς ἀνατέλλοντος καὶ δύοντος ἡλίου, ἔτι δὲ ἡ διηνεκῆς ἀκρόασις τῶν ῥοχθούντων κυμάτων, τῶν κελαρυζόντων ὑδάτων, τῶν μελωδικῶς ἠχούντων ἀνέμων, τῶν θροούντων δένδρων καὶ τῶν κελαδούντων πτηνῶν, ἐπλήρῃς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων τοῦ τε ὀπτικοῦ καὶ τοῦ ἀκοστικοῦ κάλλους. Τοῦτου ἕνεκα οἱ Ἕλληνες, ἔπως ἀπέβησαν οἱ ὠραῖοι-τατοι, οὕτως ἀπέβησαν καὶ οἱ φιλοκαλῶτατοι καὶ φιλομονόστατοι πάντων τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ, ἧς ἐνεφε-

ροῦντο οἱ Ἕλληνες θαυμασίως ἀπετύπωσαν ἐν τοῖς ἀνεφίκτοις καὶ ἀπαραμίλλοις ἔργοις αὐτῶν, τοῖς τε διανοητικῶς καὶ τοῖς τεχνικοῖς, ὡς παρὰ πάντων ἀναγνωρίζεται καὶ ἀνομολογεῖται.

Τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν, ἐν ἣ διακρίνονται οἱ Ἕλληνες, παρατηροῦμεν οὐ μόνον κατὰ τοὺς νεωτέρους καὶ ἱστορικωτέρους χρόνους, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἀρχαιότατους καὶ μυθικωτέρους. Ὅπως ἀποδείξωμεν τοῦτο ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι περὶ τοὺς ἀρχαίους μύθους ἐνησμένιζον ἀσχολούμενοι οἱ σύγχρονοι τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πολυκλείτου, ὧν ἡ πρὸς τὸ καλὸν τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης αἰσθησις παρὰ πάντων ἀνομολογεῖται.

Τὸ ὑψηλόν, τὸ λαμπρόν, τὸ ἀβρόν, τὸ χαρίεν καὶ καθόλου πάντα τὰ εἶδη τοῦ καλοῦ ἀποτελοῦσι μίαν ἐκ τῶν πρώτων συνθηκῶν τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ὀμήρου, τοῦ τὴν ἀρχαιότητα ἀποτυπώσαντος καὶ ἐκπροσωποῦντος. Ἐκάστη τῶν παρ' αὐτοῦ ἀναφερομένων θεοτήτων ἔχει ἰδίαν καλλονήν, παρ' οὐδεμιᾶ θεότητι τῶν ἄλλων ἔθνῶν ἀπαντῶσαν. Τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάστημα τῆς ὑψαύχενος καὶ λευκωλένου Ἥρας, οἱ λάμποντες ὀφθαλμοὶ τῆς γλαυκώπιδος Ἀθηνᾶς, τὰ ἐράσματα βλέφαρα καὶ ὁ ἐράσμιος κόλπος τῆς ἐλικωβλεφάρου καὶ εὐκόλπου Ἀφροδίτης, ἡ ἀνθηρὰ νεότης τοῦ ἀγλαομόρφου καὶ ροδόχρου Ἀπόλλωνος, ἡ ὑψηλὴ ἐμδρίθεια καὶ μεγαλοπρέπεια τοῦ βαρυγδοῦπου, ἀστεροπητοῦ, τερπικεραύτου, ρεφεληγερέτου καὶ ὑψιβρεμέτου Διός, ἡ ἀνθηρότης τῆς Ἥθης, τῆς ὑπηρετούσης εἰς τὸ συμπόσιον τῶν θεῶν, καὶ ἡ κομψότης τῶν Χαρίτων, τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν διακόσμησιν τῆς Ἀφροδίτης, ὅποیان ἀντίθεσιν καταδεικνύουσι καὶ παριστῶσι πρὸς τὰς δυσκάμπτους μορφὰς τῶν αἰγυπτιακῶν θεοτήτων καὶ τὰς ἀλλοκότους συνθέσεις τῆς μυθολογίας τῶν ἀσιατικῶν ἔθνῶν! Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ὀμηρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ διεκόσμησαν τὰς μορφὰς τῶν Ἑλληνικῶν θεοτήτων· ἀλλ' ἐπίσης ἀληθὲς εἶναι ὅτι ποιητῆς, ζῶν μεταξὺ ἔθνους, ἀμοιροῦντος πάσης καλαισθησίας, ἦτο ἀδύνατον νὰ δημιουργήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τόσον ὠραίας καὶ τόσον κομψὰς θεότητας. Ὁ Ὀμηρος παριστᾷ ἡμῖν τοὺς θεοὺς τῶν ὁμογενῶν του, καὶ ὅσον ὀλίγον πιστευτὸν εἶναι ὅτι ἐπενόησε θεότητά τινα κινουμένην τρόπῳ γελοίῳ εἰς τὸ συμπόσιον τῶν ἔθνῶν, χωρὶς νὰ ἔχη ἤδη εὖρει τὸν χυλὸν αὐτὸν θεὸν πανταχοῦ παρόντα ἐν τῇ τοῦ λαοῦ του μυθολογίᾳ, τοσοῦτο ὀλίγον εἶναι παραδεκτὸν καὶ ὅτι ἤθελέ ποτε ἐπινοήσῃ καὶ δημιουργήσῃ Ἀφροδίτας καὶ Χάριτας, ζῶν μεταξὺ

λαοῦ συνειθισμένου νά λατρεύη θεότητας, ἐχούσας κεφαλὴν ταύρου (1) καὶ ἰέρακος.

Ἄν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἦτο ἄμοιρον τῆς τοῦ καλοῦ αἰσθήσεως, οὐδέποτε ἠθελε δυνηθῆ νά γεννήσῃ Ὅμηρον, ἦτοι τοιοῦτον ποιητὴν, ὅστις εἰς πᾶσαν στιγμὴν ἤδε τὴν ὠραιότητα τῶν ἡρώων του ὡς ἐν τῶν οὐσιωδεστάτων αὐτῶν πλεονεκτημάτων, καὶ ὅστις παρέστησεν ἀμύγητον σπουδαίων γερόντων τοσοῦτον θαυμασάντων τὴν ὠραιότητα τῆς ἀπίστου Ἑλένης, ὥστε νά μὴ διστάσῃ ν' ἀναφωνήσῃσιν·

«Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς

«τοιῆδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν·

» Αἰνῶς ἀθανάτησις εἰς ὧπα ἔοικεν. (2)

Τούτου ἕνεκα ἀσφαλῶς δύναται τις νά κατατάξῃ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ ἐκείνην, καθ' ἣν παρίσταται τὸ ἔϊφος πίπτον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Μενελάου, τρέχοντος νά τιμωρήσῃ τὴν ἀπίστον γυναῖκα, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκείνη στραφεῖσα ἠτένισε πρὸς αὐτὸν μὲ τοὺς θελκτικοὺς καὶ μαγευτικοὺς αὐτῆς ὀφθαλμοὺς· ὡσαύτως καὶ τὴν εἶδησιν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ Μίνως δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νά διαφυλάξῃ τὸν ὠραῖον ταῦρον, ὃν ἐξήγαγεν αὐτῷ ἐκ τῆς θαλάσσης ὁ Ποσειδῶν, καὶ ὃν αὐτὸς ὑπέσχετο νά θυσιάσῃ τῷ θαλασσίῳ τούτῳ θεῷ (3). Ὅτι δὲ καὶ τοῦ κάλλους τῶν ἀψύχων ὄντων λεπτήν ἐκέκτηντο οἱ Ἕλληνες τὴν αἰσθησιν, μαρτυροῦσιν αἱ θαυμάσιαι περιγραφαὶ τῶν διαφόρων τῆς φύσεως ἰδιοτήτων, αἱ ἀρθῶνως ἀπαντῶσαι ἐν τοῖς τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν ποιήμασιν.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐ μόνον τοῦ ἐν τῇ φύσει καλοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν τῇ τέχνῃ ἦσαν ἐρασταὶ καὶ θαυμασταί. Ἐνταῦθα ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα τῶν Ἑλλήνων κλίσις πρὸς τε τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν. Ἐν τοῖς τοῦ Ὀμήρου ποιήμασι δὲν εὐρίσκομεν μόνον αἰδοῦς, τέρποντας τῇ ἑαυτῶν ὥδῃ τὰ συμπόσια τῶν ἡγεμόνων (εἶς οὗτος νηημονεῦται ὁ Φήμιος καὶ ὁ Δημόδοκος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ), ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνας καταπραΰνοντας τὰς ἑαυτῶν ἀκηδίας διὰ τῶν μελωδιῶν τῆς λύρας (ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἰλιάδι). Καὶ αὐτοὶ οἱ γεωργοὶ συνεκόμιζον τὸν ἐν ἀγροῖς σίτον καὶ τοὺς τῆς ἀμπέλου καρποὺς ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν ὀργάνων.

(1) Ὁ τῶν Ἑλλήνων κερασφόρος Ζεὺς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συμβολικὴ παράστασις τῆς τοῦ οὐρανοῦ καρποφορικῆς δυνάμεως.

(2) Ἰλ. Γ, 157.

(3) Ἀπολλοδ. 2, 5, 7.

«Παρθενικαὶ δὲ καὶ ἠΐθεοι, ἀταλά φρονέοντες
 »πλεκτοῖς ἐν ταλάροισι φέρον μελιηδέα καρπὸν·
 »τοῖσιν δ' ἐν μέσσοισι πάϊς φόρμιγγι λιγείῃ
 »ἡμερόεν κιθάριζε, λίνον δ' ὑπὸ καλὸν αἶειδεν
 »λεπταλέῃ φωνῇ· τοὶ δὲ ῥήσσοντες ἀμαρτῆ
 »μολπῇ τ' Ἰυγμῶ τε ποσὶ σκαίροντες ἔποντο» (1).

Τοσαύτην δὲ ἠθοποιὸν δύναμιν ἀπέδιδον τῇ τε ποιήσει καὶ τῇ μουσικῇ, ὥστε ἄδεται ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀγαμέμνων ἐπίστευεν ὅτι δὲν ἠδύνατο καλλίτερον νὰ ἐξασφαλισθῇ ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς συζύγου του Κλυταιμνήστρας ἢ παραδίδων αὐτῇ σύντροφον καὶ φύλακα αἰοδὸν τινα· ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀνοσίους θωπείας τοῦ Αἰγίσθου, εἰμὴ ὅτε οὗτος ἐπέβαλε σιωπὴν εἰς τοὺς ἠδεις καὶ καταπειστικούς φθόγγους τοῦ διδασκάλου τῆς ἀρετῆς (2).

Ἡ μουσικὴ ἦδη ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπετέλει μέρος τῆς ἀγωγῆς τῶν ἐν Ἑλλάδι νέων ἡρώων ὡς ἡ χρῆσις τῶν ὄπλων καὶ ἡ ἀσκήσις τοῦ σώματος. Διὸ βλέπομεν τὸν μὲν Δίνον διδάσκοντα τὸν Ἡρακλέα τὸν τρόπον τοῦ κιθαρῳδεῖν· τὸν δὲ Χείρονα διδάσκοντα τὸν Ἀχιλλεῖα τὸν αὐλόν (3). Θάμυρις, δὲ ὁ ἐκ τῆς τοῦ Δίνου σχολῆς ἐξελθὼν, τοσοῦτο διέπρεπε κατὰ τὴν μουσικὴν τέχνην, ὥστε ἐτόλμησε καὶ αὐτὰς τὰς Μούσας νὰ προκαλέσῃ εἰς συναγωνισμόν, διὸ καὶ ἐτιμωρήθη ὑπ' αὐτῶν τυφλωθεὶς καὶ τοῦ μουσικοῦ χαρίσματος στερηθεὶς (4), Πόσσην δύναμιν ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἰς τὴν μουσικὴν καταφαίνεται ἀριθῆλως εἰς τὰ ἀδόμητα περὶ τε τοῦ Ὀρφέως καὶ τοῦ Ἀμφίωνος, οἵτινες οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους κατέθελγον καὶ τὰ ἄγρια αὐτῶν ἤθη ἐμάλασσον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ἐτιθάσσευον καὶ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα συνεκίνουν. Αἱ ἀηδόνες, αἱ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ὀρφέως κατασκευάσασαι τὴν ἑαυτῶν νεοσιάν, λέγεται ὅτι ἤδον ἠδύτερον καὶ καλλίτερον πασῶν τῶν ἄλλων ἀηδόνων (5). Κατὰ τινα παράδοσιν ὁ λίθος ἐφ' οὗ ὁ Ἀπόλλων κατέθηκε τὴν κιθάραν διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἀλκάθου εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τῶν Μεγάρων τείχους κρουόμενος ἀπετέλει τὴν αὐτὴν μελωδίαν, ἣν καὶ ἡ κιθάρα (6). Τὸ αὐτὸ ἀναφέρουσι καὶ περὶ τῶν τειχῶν τῆς ἐν Μυσίᾳ Λυρνησοῦ, ὧν ἤψατο ἡ τοῦ Ὀρφέως κεφαλὴ (7).

Πρὸς τὴν θείαν τέχνην τῆς μουσικῆς οὐ μόνον οἱ ταῦτην ὡς ἔργον ἔχοντες καὶ ἀσκοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες διεθρυλήθησαν ἐπὶ θρασύτητι καὶ βαρβαρότητι, ἐπεδείξαντο τὸ

(1) Ἰλ. Σ, 567. (2) Ὀδ. Γ, 265. (3) Ἀπολλοδ. 2, 4, 9. (4) Ἰλ. Β, 595. Παισ. 4, 33. (5) Παισ. 9, 30, 3. (6) Παισ. 1, 42, 1. (7) Φιλοστ. Ἠρωϊκ. 10, 70.

ἐαυτῶν σέβας. Ὁ Ἴωτος καὶ ὁ Ἐφιάλης, οἵτινες ἐν τῇ θρασυτήτι αὐτῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ σκηπτοῦ τοῦ Διὸς περιεφρόνησαν, πρῶτοι ἀναφέρονται θύσαντες εἰς τὰς ἐν Ἑλικῶνι Μούσας, τρεῖς τότε οὔσας, τὴν Μελέτην, Μνήμην καὶ Ἀοιδίην⁽¹⁾.

Αἱ Νύμφαι, αἱ βοηθοῦσαι τὸν Τέραμβον ἐν τῇ νομῇ τῶν ποιμνίων του ὅπως ἀπολαμβάνωσι τῆς ἡδονῆς τῆς λύρας καὶ τοῦ αὐλοῦ του, καὶ χορεύουσαι ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν του ὀργάνων⁽²⁾· ἡ κοσμουμένη καὶ οὕτως εἶπεῖν ἀνανεουμένη φύσις διὰ τῶν θαυμασιῶν ἄσμάτων τῶν Μουσῶν· ἔτι δὲ αἱ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καλύπτουσαι νεφέλαι, ὅτε αἱ τοῦ Πιέρου θυγατέρες ἄδουσαι διεφιλονείκουσι πρὸς τὰς Μούσας τὴν μουσικὴν δάφνην⁽³⁾, ἀνήκουσι μὲν εἰς μεταγενεστέρας παραδόσεις, ἀλλὰ διὰ τε τὴν ἐαυτῶν χάριν καὶ ἀφέλειαν, συνδεδεμένην οὔσαν μετὰ τοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας θερμοῦ ἔρωτος, ἀξιοῦνται νὰ κατέχωσι θέσιν μεταξύ τῶν περὶ Ἀμφίωνος καὶ Ὀρφέως παραδεδομένων.

Δύσκολον ἀληθῶς εἶναι νὰ προσδιορίσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἤρχισε ν' ἀναπτύσσηται ἡ ἔμφυτος τῶ τῶν Ἑλλήνων χαρακτηριστικὴ καλλιαισθησία. Τὰ Ἑλληνικὰ ὅμως ἀριστουργήματα τῶν ὑστερωτέρων καὶ ἱστορικωτέρων αἰῶνων, τὰ ἀμίμητα προϊόντα τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, ὧν τὰ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα λείψανα διεγείρουσι τὴν ἐκπλήξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἀπάσης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος, ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ὑπερέδωσαν πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς κατὰ τὴν φιλοκαλίαν καὶ φιλομουσίαν, βεβαίως κατὰ τὰς ἰδιότητας αὐτάς ὑπερεῖχον πάντων τῶν συγχρόνων των καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος.

(1) Πaus. 9, 29 12. (2) Ἄντων. Λιβ. 22. (3) Νικανδρ. παρ' Ἄντ. Λιβ. 9.

Α Λ Η Θ Ε Ι Α Ι

— Τοὺς ἀνθρώπους καθιστᾷ δυστυχεῖς ὄχι τόσοσ ἡ δυστυχία ὅσον ἡ δίψα τῆς εὐτυχίας.

— Δύο γυναῖκες εἶνε συμφιλωμέναι ἐφ' ὅσον διαφωνοῦν περὶ τῆς ἀξίας ἐνὸς ἀνδρός.

— Ὅταν ὁ ἀνὴρ δὲν νυμφεύεται, σημαίνει ὅτι δὲν θέλει· ὅταν ἡ γυνὴ δὲν ὑπανδρεύεται σημαίνει ὅτι δὲν δύναται.